

فهرست مطالب

۴۱	تشدید و تغییر رنگهای موجود در ...	۱	پیشگفتار ویراست ۲
۴۲	بیان مکتب نمایش	۲	پیشگفتار
۴۲	توازن و تقارن در صحنه	۴	مقدمه
۴۲	حرکت در صحنه		
۴۳	نور خالق زیبایی	۵	فصل اول: تعاریف و تاریخچه و نظریه‌ها
۴۳	نور به مثابه کنش (عمل) دراماتیک	۵	نور چیست؟
۴۳	یادداشت	۷	تعاریفی در حیطه نور و نورپردازی
		۷	اجزاء سه‌گانه نور
۴۴	فصل سوم: مراحل کار طراحی و اجرای نور در تئاتر	۹	دوره‌های نورپردازی
۴۶	طراحی و تنظیم نور	۹	دوره آتش
۴۸	نورهای عمومی	۹	دوره مشعل
۵۰	نورهای خاص	۱۰	دوره شمع
۶۷	ضد نور و موارد استفاده آن (نورهای پشت)	۱۰	دوره نفت
۷۱	فلاشر و موارد استفاده آن	۱۱	دوره گاز
۷۲	سایه‌بازی، مفاهیم و کاربردهای آن	۱۱	دوره الکتریسیته
۷۶	زوایای نورپردازی	۱۲	تاریخچه مختصری از تکامل ...
۸۱	یادداشتها	۱۴	نور در انگلستان
۸۲	فصل چهارم: رنگ و نورهای رنگی	۱۶	نور در فرانسه و آلمان
۸۳	طیف قابل رؤیت نور	۱۹	نظریه آپیلا در نورپردازی تئاتر
۸۳	رنگهای اصلی در نور و ترکیبات آن	۲۳	نور، نقش پرداز صحنه
۸۶	ارزیابی رنگ	۳۰	چند نظریه در نورپردازی تئاتر
۸۷	رنگ و عمق و فاصله	۳۴	یادداشتها
۸۸	سطوح رنگی و نور رنگی	۳۶	فصل دوم: وظایف و کاربردهای عملی و ...
۸۹	تأثیر رنگ بر انسان	۳۷	نمایش فضای دیداری
۹۰	راز و رمز رنگها	۳۷	نمایش زمان در طول شبانه‌روز
۹۱	تحلیل و تأثیر روانی رنگها	۳۸	معرفی زمان از نظر فصل
۹۱	رنگ و نور قرمز	۳۸	معرفی زمان و مکان جغرافیایی از ...
۹۳	رنگ و نور آبی	۳۹	تأکید بر موضوع خاص
۹۵	رنگ و نور سبز	۳۹	فضاسازی
۹۵	رنگ و نور زرد	۳۹	ایجاد پرسپکتیو و ساخت فضایی ...
۹۵	رنگ و نور بنفش	۴۰	تبدیل و تغییر مکان
۹۵	آکروماتیکها	۴۱	کمک به درک و تأویل نمایشنامه

۱۲۷	رئالیسم و نورپردازی	۹۶	اشعه مادون قرمز
۱۲۹	سمبولیسم (نمادگرایی) و نورپردازی	۹۶	اشعه ماوراء بنفش
۱۳۱	اکسپرسیونیسم و نورپردازی	۹۶	فیلترهای رنگی
۱۳۵	موسیقی و نورهای رنگی	۹۷	یادداشتها
۱۳۵	نورپردازی در اجرای موسیقی		
۱۳۸	تفاوتهای نورپردازی سینما و تئاتر	۹۸	فصل پنجم: نور و فضا سازی در تئاتر
۱۳۹	طراحی و نورپردازی نگارخانه‌ها	۱۰۵	عروسی در یک قصر اشرافی
۱۴۰	الف) نورپردازی فضای کلی	۱۰۷	گورستان
۱۴۱	ب) نورپردازی تابلوها و آثار هنری دیواری	۱۰۷	بیابان داغ و سوزان و خالی
۱۴۳	یادداشتها	۱۰۸	زندان و بازجویی
		۱۰۹	یک فضای بسته بدون اکسیژن
۱۴۴	فصل ششم: نور و فناوری نورپردازی	۱۱۱	نورپردازی نمایشهای ایرانی
۱۴۴	پروژکتور	۱۱۲	نورپردازی تئاترهای کودکان
۱۴۴	ساختمان پروژکتور	۱۱۳	نورپردازی شیوه بیگانه‌سازی در تئاتر ...
۱۴۹	دیمرها	۱۱۳	شگردهای بیگانه‌سازی
۱۴۹	بررسی امکانات نورپردازی ...	۱۱۴	طراحی و نورپردازی در نمایشهای اپیک و ...
۱۴۹	سالن تماشاگران	۱۱۴	تئاتر عروسکی کودکان
۱۵۰	سیستمهای صحنه	۱۱۴	نورپردازی در تئاتر عروسکی ...
۱۵۱	سیستمهای نورپردازی	۱۱۶	نورپردازی نمایشهای عروسکی دستکشی
۱۵۶	بررسی امکانات نورپردازی سالن اصلی ...	۱۱۷	نورپردازی نمایشهای عروسکی بونراکو
۱۵۷	سیستمهای نورپردازی سالن اصلی ...	۱۱۹	نورپردازی نمایشهای عروسکی نخی
۱۵۸	ترسیم پلان نوری در تئاتر	۱۱۹	نورپردازی نمایشهای عروسکی میله‌ای
۱۵۹	یادداشتها	۱۱۹	پرده نوری افریقایی
۱۶۸	پیوستها	۱۲۱	سایه‌ها و نیم سایه‌ها و تک سایه‌ها
۲۵۲	سخن پایانی	۱۲۳	تعقیب کننده‌ها
۲۵۴	فهرست منابع	۱۲۴	نور و چهره
۲۵۵	واژه‌نامه	۱۲۵	مکاتب تئاتر و نورپردازی
		۱۲۶	رمانتیسم و نورپردازی

پیشگفتار ویراست ۲

نورپردازی گالریها و نمایشگاهها ارتباط مستقیمی به نورپردازی در تئاتر نداشته باشد، اما در بخش سخت‌افزاری با توجه به تجربه‌هایی که نویسنده در طراحی، ساخت و نظارت بر سالنهای تئاتر و نگارخانه‌ها داشته است، احساس می‌شود که در تمام موارد اشتباهات فاحشی در این سازه‌ها رخ می‌دهد و این بخش نوشتار می‌تواند حداقل از اشتباهات آینده جلوگیری کند.

هنوز هم بر این اعتقاد پای می‌فشارم که هر اثر هنری (تئاتر) اندیشه و احساس و کنشهای خود را داشته و طراحی نور متفاوتی را در حوزه‌های کنشهای نورپردازی، فضاسازی، مفاهیم و معانی و مباحث روان‌شناختی ساختار نمایشی و نیز شخصیت‌پردازی و زیبایی‌شناسی پدید می‌آورد. و اینها جدای از مفاهیم رئالستیک و مکاتب هنری هستند. جرقه‌های انسانی جدیدی در طراحی نور در ایران رخ می‌دهد. پیشینیان رفته‌اند و تعامل انسانی شایسته‌تری در جوانان وجود دارد. امید که همواره با دانش جهانی این هنر همراه باشند و با نگاه شرقی و مفاهیم والای انسانی و ایرانی خود، ترکیبی از تصویرگری و نقاشی فرهنگ ایران را در تئاتر ملی ایرانی نظاره‌گر باشیم. نور این توانمندی و یاوری را دارد، کشف و تبدیل آن با دانایی و صداقت هنری بسیار ساده رخ خواهد داد.

عبدالخالق مصدق

باز هم سالها از چاپ کتابی که پیش روی شماست می‌گذرد. تقریباً ده سال و در این سالها بر همه هنرها فراز و فرودهایی گذشته است. بی‌تردید تمام پدیده‌های هنری در جهان نه دگرگون بلکه تغییر نگاههای رو به آینده را سبب شده‌اند. با اطمینان نمی‌توان گفت که در جایی جنبشی هنری یا نگاهی متفاوت که بروز مکتبی جدید را نوید دهد اتفاق نیفتاده است.

برای تئاتر در ایران و نویسنده کتاب نیز تجربه‌های جدیدی رخ داده است. تجربه‌هایی ارزشمند از جوانانی که نمی‌خواهند بزرگان گذشته باشند، می‌خواهند ادامه آنها و بی‌شک آدمهای جدیدی در تئاتر باشند. این حرکتهای هنر تئاتر پیش می‌روند و نیروهای بازدارنده تئاتر قادر به توقف آنها نیستند. اقتصاد تئاتر به شدت دچار بحران است. سیستمهای آموزشی هنوز تغییر اساسی نیافته‌اند. بودجه‌های دولتی تئاتر هنوز بسیار ناچیز است و تربیت تماشاگران جدید تئاتر هنوز اتفاق نیفتاده است. و در این رهگذار هنوز خلأ نسلهای گذشته و میانی و حال وجود دارد. و همه این بن‌بستها، ایستایی یا ناتوانی پدیده تئاتر، این ماندگارترین و تأثیرگذارترین هنر در تاریخ بشریت را رقم نزده است. در این چاپ ضمن افزودن تصاویر و مطالب تصاویر جدید براساس تجربه‌های نو در ده ساله گذشته، عنوانها و فصلهای جدیدی نیز به کتاب براساس ضرورت افزوده شده است. ممکن است به طور نمونه

پیشگفتار

و طراحان تئاتر از نور، فقط نمایش شب و روز یا روشنایی یا چند نور موضعی (تأکیدی) است، بنابراین نخستین انگیزه نوشتن، شناخت و معرفی این عنصر مهم در تئاتر است.

ضمن ستایش از تلاشهایی که در این حوزه (تألیف و ترجمه) صورت گرفته، یادآوری این نکته ضروری است که آنچه به صورت نظری نگاشته می‌شود، با آنچه در عمل و تجربه به صحنه آوردن یک اثر نوری (نورپردازی شده) رخ می‌دهد، در بیشتر موارد متفاوت است و حتی گاه بسیار فاصله دارد. به بیان ساده‌تر، مباحث نظری در هنر نورپردازی یک روی سکه است و اجرای عملی نورپردازی در صحنه، روی دوم آن. فاصله زیادی که بین نویسندگان یا نظریه‌پردازان و مجریان تجربه‌گر (نورپردازان) وجود دارد، در نهایت سبب توقف فرایند تحول در نورپردازی می‌شود.

انگیزه دوم، انتقال آنچه به صورت تجربه عملی و مطالعه نظری، طی سالها طراحی نور و نورپردازی تئاتر و گاه سینما آموخته و کسب نموده‌ام، برای معاصران و آیندگان بوده است.

برای پژوهش در هنر، همانند عرصه‌های دیگر، پایانی وجود ندارد و نورپردازی نیز جدای از این معنا نیست. با تمام کوششهای انجام شده و همه آموخته‌ها و تجربه‌ها اطمینان دارم بسیاری از مطالب به قلم نیامده است. هر صحنه‌ای در هر

اکنون پس از سالها تدریس و پژوهش و تجربه عملی و با عنایات خداوند سبحان فرصتی فراهم گردید تا درباره این هنر، که بی‌تردید نقاش صحنه است، بنویسم. هر چند گستردگی مطالب و موضوعات مربوط به هنر، همواره به عنوان یک نیروی بازدارنده، بن‌بستهایی را فراهم می‌آورد، انگیزه‌های ارزشمندی نیز برای نوشتن وجود داشته است.

نخست آنکه شاید تاکنون عوامل و عناصر صحنه‌ای پدیدآورنده تئاتر در ایران همانند نور، دکور، صدا، لباس، گریم، آن‌گونه که در نمایشنامه‌نویسی، کارگردانی و بازیگری مطرح شده است، فرصت یا موقعیت بروز نیافته‌اند و این بی‌تردید به آن معنا نیست که عوامل و عناصر یاد شده نقش مهم یا تعیین‌کننده‌ای ندارند، بلکه نشان از آن دارد که متخصصان و صاحب‌نظران نور در تئاتر، در خصوص طرح اصول نظری و عملی و همچنین نشر ابعاد کاربردی و نیز مفهوم نور در سیر دراماتیک یک اثر تئاتری، کوتاهی کرده و از جهاتی به بیراهه رفته‌اند و زمانی که کارگردانان و طراحان از اهمیت و کارویژه‌های این عنصر بی‌اطلاع‌اند و دست‌اندرکاران آن تلاشی برای شناخت دقیق و حساس و اندیشه‌ورز هنر و فن خویش نمی‌نمایند، این عنصر اصلی صحنه‌های تئاتر در فضاها بسته محصور می‌ماند. گاه به نظر می‌رسد که تصور برخی از کارگردانان

تئاتر، با فضاهای متفاوت، طراحی و نورپردازی خاصی را می‌طلبد، که سخن گفتن از آن برحسب همه ابعاد زیبایی‌شناسانه و مباحث گسترده آن، امکان‌پذیر نیست. در این نوشتار تلاش نموده‌ام مطالب به زبانی ساده ارائه شود، تا درک صریح‌تر و روشن‌تر حاصل آید و از آنجا که دانستن هنر نورپردازی تئاتر را برای تمامی اهالی تئاتر امری ضروری و مؤثر می‌دانم، سعی کرده‌ام فصول و قسمتهایی را طرح و تألیف نمایم که با معیارها، اندازه‌ها و داشته‌های فناورانه و هنری تئاتر ایران، همخوانی داشته و کاربری و کارایی مناسب‌تری داشته باشد.

امید است استادان و مخاطبان و خوانندگان گرانمایه، لغزشهای این نوشتار را با سخاوت متذکر شوند. در فصل اول بیشترین بهره‌برداری از منابع و از فصل دوم تا پایان، کمترین استفاده از منابع صورت پذیرفته است.

در پایان لازم است تا از استاد منصور براهیمی که بی‌دریغ همه صداقتشان را با مهربانی به من هدیه کردند و همچنین از جناب آقای دکتر محمدرضا خاکی قدردانی نمایم و نیز از همکاریهای صمیمانه خانمها سهیلا مقدم و مریم موسوی سپاسگزارم.

عبدالخالق مصدق

مقدمه

اندیشه ناب و خالص دست یابیم و همچنین در این اندیشه‌ها، دیدنها و یافتنها، به احساس تعالی انسانی نزدیک شویم که برانگیخته شده از نور است. پس نور پُر از احساس و اندیشه است و کشف همه احساسات و افکار و مفاهیم به شناخت، خلاقیت و دلبستگی و عشق بستگی دارد. نور زندگی می‌بخشد و حرف می‌زند و خالق احساس بشری است. در بخش اعظم تاریخ تئاتر، کارکرد نور ایجاد روشنایی برای دیدن آنچه در روی صحنه می‌گذشته بوده است. از روزگار یونان باستان تا عصر رنسانس اکثر نمایشها در فضای باز و در روشنایی روز اجرا می‌شد و فقط پس از راه یافتن تئاتر به فضای بسته بود که نورپردازی ضرورت پیدا کرد.

اینک در جهان، نورپردازی هنری مهم و فراگیر است و فناوری آن بسیار پیشرفته و پیچیده شده است. ذکر این نکته ضروری است که بحث و بررسی سیستمهای فنی (دستگاههای کنترل نور، پروژکتورها، دستگاههای جلوه‌های ویژه، لنزها، لامپها، انواع کارخانه‌های سازنده سیستمهای نوری و موارد مشابه دیگر)، که در فصل ششم آن را می‌خوانید، بسیار تخصصی و فنی است و بی‌تردید واژه‌ها و مفاهیم و گاه اشکال آنها بسیار اختصاصی خواهد شد، ولی با وجود احتمال عدم درک عمیق از این سیستمهای فنی، شناخت آنها ضرورت دارد، زیرا مطالعه دستگاهها و فناوری نور، به کارگردانان تئاتر این اجازه را خواهد داد تا نسبت به خواسته‌های خود در تالارهای گوناگون نمایش، واقع‌بینانه‌تر و دقیق‌تر تصمیم بگیرند.

بی‌تردید آنچه کهکشانی و زمین و موجودات را قابل رؤیت می‌کند، نور است. نور عادی‌ترین پدیده‌ای است که گرداگرد ما را فرا گرفته و به طور عجیبی اسرارآمیز است. امواج نورانی فقط زمانی قابل رؤیت هستند که در فضا و تاریکی و در مسیر تابش خود به غبار یا مه یا باران یا ذرات معلق در فضا برخورد کنند همانند شعاع و مسیر حرکت نورهای ساطع از خورشید که از پنجره‌های مشبک سقف بازارچه‌های قدیمی به درون می‌تابند یا امواج نورانی چراغهای وسایل نقلیه در فضای خالی شب که مملو از ذرات و غبارهای سرگردان است.

نور بخشی از زندگی روزانه ماست که در واقع از فضا سرچشمه می‌گیرد. نور صورتی از انرژی است و تقریباً تمام انرژی مورد استفاده در کره زمین از خورشید گرفته شده است، و خورشید رازهای بی‌شماری دارد که قرن‌ها آدمی را به حیرت انداخته است. انرژی خورشید به شکل حرارت و نور، با امواجی که سیصد هزار کیلومتر در ثانیه طی طریق می‌کند به زمین می‌رسد. نور زندگی می‌بخشد و تاریکی چیزی شبیه مرگ است. نور فضای دیداری را آشکار می‌سازد و زشتیها و زیباییها، لطافت و خشونت، شادی و غم، عظمت و حقارت، زندگی و مرگ، امید و یأس را نمایان می‌کند. بنابراین نور حقیقتی بدیهی است که به واسطه فراوانی‌اش، پدیده‌ای کم‌اهمیت به نظر می‌رسد. نور کلید شناخت جهان پیرامون است و به کمک نور می‌توانیم به درک حقیقتی از بافت، شکل، خط، فاصله و رنگ نایل شویم و از طریق آن به یک